Il-papà ma daħalx f’dad-dettall kollu. Kulma qalli kienu ftit kelmiet: li fasslu b’lura biex kull triq tiġi skartata għax m’hemmx għażla oħra. Ma nafx jekk l-istudjużi tkellmux dwarha din.

Xi tgħidli dwar l-użu tal-Malti f’dar-rumanz?

Naħseb wieħed mill-aktar elementi tar-rumanz li impressjonaw lill-kritiċi, u lill-qarrejja, kien proprju l-użu tal-Malti.

Il-papà mhux biss inqeda b’Malti sabiħ – kif wara kollox kien jaf jagħmel bil-ħila ta’ mgħallem – imma bexxex il-ktieb b’riferenzi letterarji għal awturi oħrajn. Allura min qara l-awturi klassiċi li ġew qabel il-papà, seta’ jintebaħ li Frans Sammut kien qiegħed il-ħin kollu jirreferi għalihom. Din jgħidulha intertestwalità u għandi nifhem li dal-aspett ġie studjat fl-Università.

Filfatt, dar-rumanz jiġi studjat l-Università ta’ Malta, hux tassew?

Iva, mill-anqas fil-korsijiet tad-Dipartiment tal-Malti. Jien inħoss li għandu jiġi studjat f’Dipartimenti oħrajn ukoll.

Xi 6 snin ilu, l-istudentessa Stephanie Farrugia qalbet siltiet minnu għall-Ingliż u naħseb għamlet biċċa xogħol sabiħa ħafna. Inħeġġiġha titħajjar tkomplih ix-xogħol.

Li jdejjaqni – biex nitkellem ċar – hu li jsiru l-fotokopji, b’nuqqas ta’ osservanza tal-liġijiet dwar il-jeddijiet tal-awtur, tal-copyright biex niftehmu. L-Università jmissha tgħallem lill-istudenti kif jobduha l-liġi, mhux kif iduru madwarha. Inkella l-istudenti jkunu qed jitgħallmu tagħlim mejjet, maqtugħ mill-valuri t-tajbin u mill-ħajja taċ-ċittadin rett u bil-għaqal.

Tkellimt mal-Professur Arnold Cassola

Il-Professur Arnold Cassola huwa lettur u riċerkatur u għadu jgħallem dan ir-rumanz u għaldaqstant qasam ukoll xi ftit ħsibijiet magħna.

Fost oħrajn qalilna:

““Il-Gaġġa huwa għalija wieħed mill-kapolavuri tal-letteratura Maltija moderna, rumanz li fih l-awtur kellu l-kuraġġ jisfida d-drawwiet tipiċi li kienu jikkaratterizzaw il-ħajja tradizzjonali Maltija u jesponi l-ipokrisija ta’ soċjeta’ li kienet qed tgħix priġuniera ta’ drawwiet foloż li ġew imposti fuqha minn min fil-ħajja kien aktar medhi mill-apparenza milli mis-sustanza. Rumanz li jiena nqis bħala klassiku modern.”

Studju essenzjali dwar dan il-ktieb huwa ċertament “Migration in contemporary Maltese fiction”, propju tal-istess Professur Cassola.

F’dan l-artiklu Cassola jqabbel il-karattru ta’ Fredu Gambin, il-karattru ewlieni f’dan ir-rumanz ma’ dak ta’ Raymond f’L-Ewwel Weraq tal-Bajtar ta’ Alfred Sant.

Għall-kungress dwar l-Identita’ Maltija, organizzat mill-AZAD fl-1994, il-Professur Cassola reġa’ għamel dan il-paragun u qal hekk:

“Fredu Gambin, fil-Gaġġa ta’ Frans Sammut, l-ewwel jaħrab minn raħaltu għal Tas-Sliema. Iżda għalxejn. Imbagħad, bħal Raymond, jiddeciedi li jemigra. Mhux qabel, iżda, rna jkun għadda minn moħħu l-ħsieb tas-suwicidju , il-ħarba estrema mid-djuq tal-ambjent Malti.”

L-aħħar ħsibijiet

Ippreżentajtilkom intervista qasira ma’ Dr Mark Sammut, kumment ta’ Prof Arnold Cassola u anke l-istudji tiegħu. Forsi magħhom inżid ukoll l-analiżi tal-Professur Peter Serracino Inglott li wieħed jista’ jsibha wkoll f’xi verżjonijiet ta’ dan il-ktieb. Ovvjament ftit li xejn hemm xi nżid, pero’ xtaqt naqsam magħkom kumment għal riflessjoni (u għal dan ħadt il-liberta’ biex nagħmel hekk). X’nitgħallmu mir-realta’ tal-immigranti fostna? Kemm huwa diffiċli li ma jibqgħux “fir-raħal” tagħhom anke waqt li jkunu fostna? Waqt li jaspiraw li jfittxu ħajja aħjar u jafu li hija aħjar, xorta hemm xenqa għal pajjiżhom minkejja t-tbatija? Qed nagħmlu biżżejjed biex niffaċilitaw din it-tranżizzjoni u aħna, l-poplu, konxji ta’ dan il-proċess?

Ktieb bħal dan ċertament mhux biss jibqa’ jwassal għal diversi studji u analiżi, imma l-qarrejja bħali, jħallilna spunt għal ħafna riflessjonijiet fuq temi oħrajn madwarna.

Żmien ta’ Riflessjoni

Kif nagħmel dejjem qed nippreżentalkom żewġ kotba ġodda marbuta ma’ dawn iż-żminijiet.

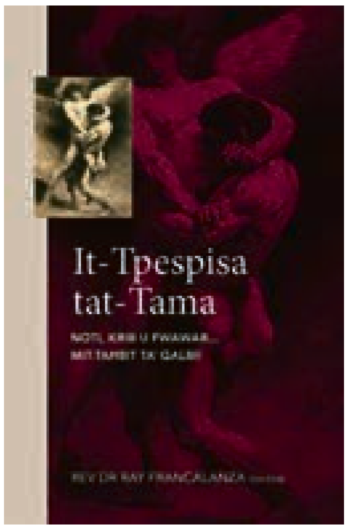

It-Tpespisa tat-Tama ta’ Rev Dr Ray Francalanza OSA STHD

Din l-informazzjoni hija meħuda mill-Preżentazzjoni għall-ktieb, ta’ Daniel Azzopardi

Il-ktieb kollu joffri xenarju vast u mirqum flesperjenza umana. Ma nixtieqx li f ’dan l-istadju tal-preżentazzjoni, nagħmel xi sinteżi tal-kapitli li fih għax ma rridx intellef lill-qarrej milli jagħmel din l-iskoperta waħdu. Hemm vrus u frażijiet li trid taqrahom bil-mod sew għax minbarra li huma qawwija u inċisivi ħafna, kważi kull kelma terġa’ mbagħad tiftaħlek dimensjonijiet oħra fl-istess realta.

Waqt li tkun qiegħed taqra, faċli tħoss qalb, moħħ u l-ispirtu ta’ Fr Ray. Faċli timmarka l-enfasi u l-impronta partikolari tiegħu. Tħoss il-ħeġġa ta’ qalbu u ta’ talbu. Tħoss kliemu jmissek fil-fond ta’ qalbek. Fi kliemu hemm melodija, armonija u balzmu, daqskemm hemm mumenti oħra fejn ċerti xbiehat jiddisturbawk u jħalluk letteralment bla kliem. Fih hemm leħen ta’ kuxjenza li hu silenzjuż u jgħajjat fl-istess ħin. Il-kitba hi limpida u mexxejja. Xejn mhu kriptiku jew imgeżwer. Xejn mhu miraġġ, virtwali jew mistħajjel. Hemm esperjenza li ssarrfet f ’kontenut psikoloġiku qawwi. Jagħti attenzjoni partikulari lil dak li s-soltu ma jidhirx mal-ewwel u josserva ħafna dettalji li l-għajn mgħaġġla mhux dejjem tintebaħ bihom. Hemm ċerta għera fil-kitba – tipika ħafna f ’Fr Ray - li tmissek u ġieli żżarmak minn ġewwa. Imma din hi forza għat-tajjeb għax tiskomodak, tqajmek mill-medjokrita, mir-raqda u mill-aljenazzjonijiet, waqt li timbuttak tfittex dejjem dak li hu l-ogħla.

Il-ħrib mill-preżent u s-sejba tal-verita huma żewġ poli oħra li Fr Ray jagħfas qawwi fuqhom. Il-mod kif imbagħad waħħad flimkien il-bnazzi u l-maltemp, il-wita u l-ostakli fit-triq, is-saram u l-intoppi tal-ħajja mal-ħolma tat-tama li ma tmutx hi xi ħaġa li tħallik profondament bla kliem. Lil Fr Ray, hu u jikkummenta fuq dak li għex, osserva u sab fil-mogħdija tal-ħajja, tħossu jimxi u jtir fl-istess ħin.

Kif inhu inevitabbli għal kulħadd, il-ħajja fl-isfumaturi u fix-xejriet kollha tagħha, aħna u nikbru tħalli dejjem marki fina lkoll! Kullimkien issibhom il-perikli, id-delljiet, it-tniġġis, it-trabokki, ix-xquq u l-konsenturi. U l-implikazzjonijiet li joħorġu minnhom. Fr Ray isemmi b’mod ċar ħafna dak li hemm taħt is-saff oħxon tal-wiċċ. Bil-ħsieb, bil-kitba u bit-taħdit tiegħu hu jikxef b’ħila kbira l-illużjoni ta’ dak li qisu jidher li huwa ġnien perfett. Kien hemm mumenti li beda jinżilli d-dmugħ hu u jsemmi ċerti sitwazzjonijiet u toroq li hu sabhom imħarbta u diffiċli.

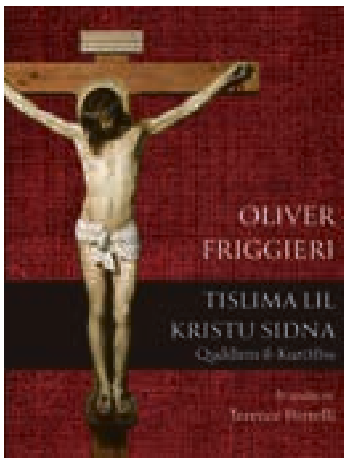

‘Tislima lil Kristu Sidna: Quddiem il-Kurċifiss’ ta’ Oliver Friggieri, ta’ Terence Portelli; Pubblikatur: Reliġjon u Ħajja

Fost il-ħafna poeżiji li kiteb Oliver Friggieri (1947–2020), insibu din il-ġawhra, ‘Tislima lil Kristu Sidna’. Din hi poeżija spiritwali li fiha l-poeta jitkellem b’mod imqanqal mal-Kurċifiss. Fi Kristu msallab Friggieri jara s-simbolu tat-tbatija li paradossalment isserraħ u tifdi, il-misteru li jagħti sens lill-ħajja ta’ kull bniedem u lill-Istorja tal-umanità.

Id-dar tal-pubblikazzjoni ‘Reliġjon u Ħajja’ għarfet l-importanza ta’ din il-poeżija, u għalhekk qiegħda tippubblikaha fi ktieb illustrat. Ma’ vrus il-poeta qed jidhru ’l fuq minn ħamsa u għoxrin pittura klassika li jirrakkuntaw il-passjoni; flimkien, jiffurmaw vjaġġ artistiku u letterarju uniku.

Forsi ftit jafu li Oliver Friggieri kien iħobb jagħmel disinji varji, fosthom tal-Kurċifiss. F’dan il-ktieb qed tidher għall-ewwel darba għażla sabiħa tagħhom, b’uħud minnhom qed jidhru għall-ewwel darba.

Il-ktieb fih ukoll studju kritiku tal-poeżija ta’ Oliver Friggieri, miktub minn Dr Terence Portelli, akkademiku fil-Fakultà tal-Edukazzjoni. Din il-kitba tistħarreġ fid-dettall: il-qrubija tal-poeta mal-Eżistenzjaliżmu Kristjan, l-istorja ta’ din il-poeżija, it-temi u x-xbihat ewlenin tagħha, u l-irqaqat stilistiċi u retoriċi mħaddma. Portelli jagħti wkoll interpretazzjoni tad-disinji li l-poeta pinġa ma’ vrusu, u fl-aħħar, jisħaq fuq l-ideat ewlenin li Friggieri mas-snin iddistilla u għażel bħala l-wirt morali u spiritwali tiegħu lin-nazzjon Malti kollu.

Il-ktieb jinsab għall-bejgħ mis-sit elettroniku www.ruhmalta.com u mingħand il-ħwienet ewlenin tal-kotba.